

УДК 343.7.1

Іван Литвин,*канд. юрид. наук, доцент,
докторант
Класичного приватного університету*

ОБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

У статті на основі аналізу наукових поглядів учених та чинного законодавства України досліджено об'єкти адміністративно-правових відносин у сфері надання освітніх послуг. Доведено, що за ключовою спрямованістю об'єкт адміністративних правовідносин у сфері надання освітніх послуг варто поділити на дві великі групи: основний (безпосередній) об'єкт; додатковий (дотичний) об'єкт. Надано авторське бачення тлумачення поняття «об'єкт адміністративних правовідносин у сфері надання освітніх послуг».

Ключові слова: об'єкт, адміністративно-правові відносини, сфера надання освітніх послуг, нематеріальні духовні блага.

Постановка проблеми. Об'єктом адміністративних правовідносин є все те, на що спрямовані суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників таких правовідносин, іншими словами, це те, з приводу чого виникло саме правовідношення. Але в будь-якому разі об'єкт публічних правовідносин є категорією сталою, а не динамічною. Навколо об'єкта, що перебуває в статичному стані, відбуваються дії, події, реалізуються права та обов'язки, що стосуються конкретних суб'єктів. Зважаючи на коло наших наукових пошуків, зазначимо, що об'єктом ідеальної конструкції адміністративних правовідносин у сфері надання освітніх послуг варто вважати нематеріальні (духовні) блага, з приводу отримання–передавання яких вступають у взаємовідносини сторони.

Стан дослідження. Окремим аспектам проблеми визначення об'єктів адміністративно-правових відносин у сфері надання освітніх послуг приділяли увагу такі вчені, як: Я.О. Тицька, В.М. Сирих, В.В. Спаська, С.С. Пальчевський, І.В. Малафіїк, Є.М. Санченко, С.В. Савченко та інші. Проте, на нашу думку, зазначена проблематика не є достатньо дослідженою і потребує більшої уваги з боку вітчизняних учених.

Мета статті – дослідити об'єкти адміністративно-правових відносин у сфері надання освітніх послуг

Виклад основного матеріалу. З позицій комунікативного підходу об'єкт, на думку Я.О. Тицької, це системоутворюючий елемент освітніх правовідносин, який забезпе-

чує взаємозв'язок між суб'єктами освітніх правовідносин та є знаннями, навичками, уміннями, компетенціями та іншими нематеріальними благами, яких набуто особою у процесі навчання і виховання та рівень яких відповідає вимогам державного освітнього стандарту (освітній програми відповідного рівня і спрямованості) [1, с. 12].

Нематеріальні духовні блага як об'єкти адміністративних правовідносин у сфері надання освітніх послуг у юридичному значенні характеризуються тим, що їх не можна відчужувати, передавати з рук до рук, вони є невід'ємними від суб'єкта. Так, у рамках надання освітніх послуг таким суб'єктом, наприклад, є викладач, який не може передати свої знання в натурі як матеріальне благо, але, використовуючи різноманітні педагогічні техніки, створює умови для того, щоб реципієнт (учень, студент, курсант і т. д.) мав можливість сприйняти даний об'єкт. Таким чином, особливість нематеріальних благ як об'єкту правовідносин, що виникають у сфері надання освітніх послуг, полягає в тому, що він є абстрактною категорією та не може перебувати у власності якогось із суб'єктів. Однак у ході реалізації однієї зі сторін освітніх правовідносин (наприклад, студента) свого права на освіту, а іншого – обов'язку навчити (наприклад, викладач) даний об'єкт стає, так би мовити, властивістю – знаннями, які студент здобув у ході правовідносин та які можуть у подальшому втілитися у матеріальне благо, а саме в документ про освіту (за умови складання державної атестації). Таким чином,

у конкретних фактичних правовідносинах такі нематеріальні блага завжди перетворюються в конкретну форму, тобто виражаються в індивідуальних кількісно-якісних характеристиках, яким вже об'єктивне право надає юридичного значення. Такий підхід збігається з науковими поглядами В.М. Сирих, який розглядає об'єкт освітніх правовідносин як системні, політематичні знання, навички та вміння, здобуті особою в процесі навчання та виховання, рівень яких відповідає вимогам державних стандартів освіти та посвідчується документом про здобуття відповідної освіти [2, с. 31].

Операційною одиницею, тобто прообразом об'єкта правовідносин у сфері надання освітніх послуг, на думку В.В. Спаської та Я.О. Тицької, є освітня програма – офіційно визнаний державою документ, що визначає єдиний комплекс або послідовність видів освітньої діяльності та освітніх комунікацій, спрямованих на досягнення особою, яка навчається, певного рівня освіти упродовж чітко визначеного періоду, успішне завершення якого є підставою для переходу на навчання на наступний рівень освіти [1, с. 17; 3]. Саме освітня програма, на їхню думку, визначає ознаки, параметри, стан об'єкту, з приводу якого встановлюються конкретні освітні правовідносини та формується напрям роботи, за допомогою якого суб'єкти адміністративних правовідносин у сфері надання освітніх послуг будуть реалізовувати свої права та виконувати покладені на них обов'язки.

Освітня програма – не єдиний офіційний документ, який ми відносимо до матеріальних об'єктів адміністративних правовідносин, що виникають у сфері надання освітніх послуг. Не менш важливим актом є державні стандарти освіти, які встановлюють вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки в Україні. Вони є основою оцінки освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня громадян незалежно від форм здобуття освіти. Відповідність освітніх послуг державним стандартам і вимогам визначається такими суб'єктами правовідносин у сфері надання освітніх послуг, як: засновником навчального закладу, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері освіти, центральними органами виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади, Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, місцевими органами управління освітою шляхом ліцензування, інспектування, атестації та акредитації навчальних закладів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Невиконання

або грубе порушення навчальним закладом умов і правил ліцензійної діяльності, подання та розповсюдження недостовірної інформації щодо її здійснення є підставою для призупинення дії або анулювання ліцензії [4]. Враховуючи викладене, можемо стверджувати, що об'єктом адміністративних правовідносин у сфері надання освітніх послуг є не просто знання, вміння та навички, здобуті в процесі навчання, а лише ті, рівень яких відповідає освітнім стандартам, що дає змогу особі пройти атестацію та отримати відповідний документ про освіту.

Продовжуючи розгляд нематеріальних благ як об'єктів правовідносин у сфері надання освітніх послуг, варто більш детально зупинитись на таких категоріях, як знання, уміння та навички. Знаннями є теоретично-узагальнений суспільно-історичний досвід буття, тобто це систематизація результатів пізнавальної діяльності людини. Знання виражаються у способі відтворення у свідомості суб'єкта пізнавального об'єкта, це єдність об'єктивного й суб'єктивного, чуттєвого й раціонального, це спосіб існування сутності об'єкта. І.В. Малафік стверджує, що знаннями є осмислена суб'єктом і зафіксована в його пам'яті сприйнята ним інформація про світ, це інформація, присвоєна особистістю [5]. Отже, знання одночасно є об'єктом правовідносин у сфері надання освітніх послуг та ціллію навчання зокрема та освіти в цілому.

Крім знань, необхідними компонентами та складниками об'єкту освітнього правовідношення є вміння та навички. Відомі різні розуміння понять навичок та вмінь, переважно ці категорії досліджують представники педагогіки. Одні вважають, що вміння є результатом виробленої системи навичок, інші, навпаки, схильні вважати навички системою вмінь, треті розглядають навички як удосконалені в результаті багатьох вправ і доведені до автоматизму вміння. Однак останнім часом, на думку С.С. Пальчевського, прийнято вважати, що уміння – це здатність до виконання складних комплексних дій на основі засвоєних знань, досвіду, навичок. Вони включають в себе: знання основ дії (поняття, закони, теорії); способи виконання дії; зміст і послідовність дій (правила, прийоми); призначення необхідного обладнання (інструменти, прилади, апаратура), навички поводження з ними; практичний досвід виконання аналогічних дій; елементи творчих підходів, чуттєвого досвіду тощо [6].

У контексті викладеного не можемо оминути таке поняття, як «ключові компетентності» в освітньому процесі, яке більшість науковців, як уже зазначалося вище, також відносять до об'єкту правовідносин у сфері

надання освітніх послуг [7]. Передумовою введення даного терміна в обіг стало те, що поступово розширюються завдання освіти (через постійний розвиток суспільства), ускладнюється освітній процес, що, відповідно, призводить до зростання педагогічних вимог та вимог, що висуваються до майбутніх здобувачів освітніх послуг. Так, міжнародна комісія Ради Європи розглядає компетентності як загальні, або ключові, вміння, базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації, кроснавчальні вміння або навички, ключові уявлення, опори, опорні знання. Вони передбачають спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні та соціальні потреби. Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI)) поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок та відношень, що дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, що спрямовані на досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності [8]. Але дана категорія містить більше питань, аніж відповідей, тому потребує більш детального вивчення для того, щоб визначити її місце в структурі адміністративних правовідносин у сфері надання освітніх послуг.

До об'єктів адміністративних правовідносин у сфері надання освітніх послуг варто також віднести публічний та приватний інтереси. Оптимальне співвідношення публічних і приватних інтересів як у соціальній практиці, так і в правовому регулюванні є необхідною умовою гармонійного розвитку суспільства, окремої особистості, ефективності функціонування держави. У низці законодавчих актів визнається пріоритет приватних інтересів. Водночас, як слушно наголошує С.В. Савченко, проблема правового захисту індивідуальних інтересів належним чином у національному законодавстві не вирішена [9, с. 521]. Публічний інтерес адміністративних правовідносин у сфері надання освітніх послуг полягає в тому, щоб забезпечити державу і суспільство висококваліфікованими фахівцями та, відповідно, підвищити соціально-економічний потенціал країни. Приватний же інтерес представлений здебільшого бажанням здобувачів освітніх послуг отримати якомога більше знань, умінь та навичок з метою покращити свій соціальний статус та матеріальний стан за рахунок ви-

користання та реалізації цих знань, отримати краще місце роботи на ринку праці та можливість у повному обсязі реалізувати свої права та задовольняти інтереси.

В умовах глобалізації, яка посилює процеси взаємозалежності й взаємодії різних сфер життєдіяльності суспільства, особливої ролі й значення набуває визнання пріоритету національного інтересу на міжнародному рівні. Національні освітні послуги мають бути конкурентоспроможними та задовольняти вимоги світової спільноти. Тому не будемо виключати й міжнародне співробітництво у державній системі освіти, оскільки воно також є об'єктом адміністративних правовідносин у сфері надання освітніх послуг. Так, органи державного управління освітою, навчальні заклади, наукові, науково-виробничі установи системи освіти мають право укладати договори про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з навчальними закладами, науковими установами системи освіти зарубіжних країн, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до чинного законодавства України та міжнародних договорів, ратифікованих парламентом. Такий стан речей призводить до того, що міжнародні угоди та їх імплементація в національне законодавство теж стають частиною об'єкту адміністративно-правових відносин у сфері надання освітніх послуг. Для цього здійснюються заходи щодо розширення участі України в Програмі ЄС «Горизонт 2020», активізується участь України у програмах ЄС «EUREKA» та ЄС «ERASMUS+». Тому сторони співпрацюють у зміцненні співробітництва у сфері досліджень та інновацій, особливо через ефективну асоційовану участь України у Програмі «Горизонт 2020» та можливу асоційовану участь у додатковій програмі Євратом, посилення інституційної підтримки цієї асоційованої участі у програмі з метою максимізації її впливу, а також сприяння участі України у програмах ЄС у сфері освіти з питань досліджень, підготовки та мобільності, таких як «Erasmus+» та «Marie Skłodowska Curie».

2 червня 2015 р. у Міністерстві освіти і науки України за участю зацікавлених органів виконавчої влади, Національної академії наук України, установ, організацій та національних контактних пунктів відбулася нарада, присвячена обговоренню актуальних питань щодо імплементації Програми «Горизонт 2020». Під час зазначеної наради було розглянуто проект плану дій з імплементації зазначеної угоди та обговорено процедуру конкурсу щодо відбору делегатів та експертів України для участі у засіданнях Програмних Комітетів Рамкової Програми ЄС «Гори-

зонт 2020» та вимоги до кандидатів. За результатами реалізації таких правовідносин у 2015 році двадцять двох магістрів і двох PhD студентів було обрано для навчання по Програмі Спільних Ступенів Еразмус Мундус. Метою даної програми є покращення якості, запровадження інновацій та інтернаціоналізація закладів вищої освіти; покращення якості Європейського простору вищої освіти; покращення знань та компетенцій випускників магістратури, зважаючи на актуальність потреб ринку праці [10].

Досліджуючи освітній процес та адміністративні правовідносини, що виникають у сфері надання освітніх послуг, можемо також стверджувати, що, окрім основного (безпосереднього) об'єкта, у наведених правовідносинах можна виділити й додатковий (дотичний) об'єкт. Він не є підставою виникнення правовідносин у сфері надання освітніх послуг, але за його відсутності останні можуть бути реалізовані не в повному обсязі або взагалі кінцевий результат освітнього процесу не буде досягнутий. По-перше, це стосується наукового і методичного забезпечення освіти, яке включає підготовку навчальної і наукової літератури, навчально-методичної документації та забезпечення нею освітніх закладів. Науково-дослідна робота є складовою частиною підготовки фахівців і здійснюється науковими колективами, окремими вченими за договорами, контрактами, замовленнями, програмами, проектами. Для цього створюються наукові, науково-виробничі підрозділи, об'єднання, асоціації, технологічні парки, центри нових інформаційних технологій, науково-технічної творчості та інші формування. Держава визнає пріоритет фундаментальних досліджень, що виконуються у системі освіти. По-друге, це соціально-педагогічний патронаж, який сприяє взаємодії навчальних закладів, сім'ї і суспільства у вихованні дітей, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам, особам, які їх замінюють. По-третє, це медичне обслуговування, яке забезпечується місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, здійснюється закладами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, відомчими закладами охорони здоров'я відповідно до чинного законодавства. По-четверте, це організація харчування. По-п'яте, це забезпечення безпечних і нешкідливих умов навчання, праці та виховання у навчальних закладах. По-шосте, це забезпечення обмундирування студентів, курсантів та працівників вищих навчальних закладів, статутами яких

передбачено носіння форменого одягу. По-сьоме, це соціальний захист, оскільки держава здійснює соціальний захист вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів та інших осіб незалежно від форм їх навчання і типів навчальних закладів, де вони навчаються, сприяє здобуттю освіти в домашніх умовах.

Як бачимо, такі об'єкти правовідносин не є ключовими, тобто тими, з приводу яких виникають правовідносини у сфері надання освітніх послуг. Вони не є ціллію та підставою виникнення зазначених відносин, але їх відсутність ускладнює освітній процес, тому ми їх виділили в окрему групу – дотичних об'єктів адміністративних правовідносин у сфері надання освітніх послуг.

Висновок

Узагальнюючи досліджений матеріал, зазначимо, що за ключовою спрямованістю об'єкт адміністративних правовідносин у сфері надання освітніх послуг варто поділити на дві великі групи: 1) основний (безпосередній) об'єкт та 2) додатковий (дотичний) об'єкт. У свою чергу основний об'єкт має включати в себе:

- матеріальні блага (документ про освіту, освітня програма, державні стандарти тощо);
- діяльність та поведінку суб'єктів (проходження атестації, сумлінне ставлення до навчання тощо);
- нематеріальні блага (уся різноманітність освітніх послуг, духовні цінності, публічний та приватний інтерес тощо).

Таким чином, об'єктом адміністративних правовідносин у сфері надання освітніх послуг є частина загально-публічних потреб та інтересів, що реалізуються та споживаються, а також забезпечуються фізичними та (або) юридичними особами (суб'єктами) за допомогою норм адміністративного права з метою забезпечення освітньої політики держави та сталого розвитку суспільства.

Список використаної літератури:

1. Тицька Я.О. Освітні правовідносини в Україні: автореф. дис. ...кандидата юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Тицька Яна Олександрівна; Міжнародний гуманітарний університет. – Одеса, 2014. – 22 с.
2. Сырых В.М. Введение в теорию образовательного права / В.М. Сырых. – М.: Центр образовательного законодательства РФ, 2002. – 340 с.
3. Спасская В.В. Объект и субъекты образовательного правоотношения / В.В. Спасская // Правоведение. – 2006. – № 6. – С. 194–195.
4. Про освіту: Закон України // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 34. – Ст. 451.

5. Малафійк І. В. Дидактика : навчальний посібник [Електронний ресурс] / І. В. Малафійк. – К.: Кондор, 2009. – 406 с. – Режим доступу : www.info-library.com.ua/books-book-109.html

6. Пальчевський С.С. Педагогіка : навч. посіб. [Електронний ресурс] / С. С. Пальчевський. – К.: Каравела, 2007. – 576 с. – Режим доступу : <http://pidruchniki.com/1319100435360/pedagogika/pedagogika>

7. Спаская В.В. Содержание образовательного правоотношения [Електронний ресурс] / В.В. Спаская // Право и образование. – 2006. – № 6. – Режим доступу : <http://www.lexed.ru/pravo/journ>

8. Санченко Є. М. Поняття ключових компетенцій у змісті освіти зарубіжних країн: постановка проблеми [Електронний ресурс] / Є. М. Санченко. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?

9. Савченко С.В. Співвідношення приватних і публічних інтересів: досвід України / С.В. Савченко // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 520–528.

10. Інформація щодо стану моніторингу виконання у II кварталі 2015 року Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/mizhnarodni-zvyazki/evropejska-integracziya/monitoring.html>

В статті на основі аналізу наукових поглядів учених і діючого законодавства України досліджені об'єкти адміністративно-правових відносин в сфері надання освітніх послуг. Доказано, що за ключовою направленістю об'єкт адміністративних відносин в сфері надання освітніх послуг слід розділити на дві більші групи: основний (непосередній) об'єкт; додатковий (касательний) об'єкт. Представлено авторське бачення трактування поняття «об'єкт адміністративних відносин в сфері надання освітніх послуг».

Ключевые слова: об'єкт, адміністративно-правові відносини, сфера надання освітніх послуг, нематеріальні духовні блага.

The article, based on an analysis of scientific views of scholars and laws of Ukraine, the objects studied administrative and legal relations in the sphere of education. It is proved that a key focus for the object of administrative relationships in the provision of educational services should be divided into two groups: primary (direct) object; additional (tangent) object. Courtesy of the author's vision of administrative interpretation of object relations in the field of education.

Key words: object, administrative and legal relations, scope of educational services, intangible spiritual benefits.

